

УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ

Докаш О. Ю., к. політ. н., доц.

Гордаш Н. С., д.ф.н.

Чернівецький торгово-економічний інститут КНТЕУ

natashkalife1@mail.ru

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Зростання ролі інтелектуального капіталу є однією з провідних тенденцій розвитку світової економіки на початку нового тисячоліття, завдяки чому стає можливим перехід на новий рівень розвитку економіки. Впровадження нових технологій у багатьох сферах діяльності сприяло появі нових можливостей для розгортання наукової діяльності. Підвищення інтересу до даної проблеми пов'язане з тим, що в сучасній економіці основний капітал багатьох підприємств та організацій складається з інтелектуальних ресурсів. Саме тому особливого значення набувають питання вивчення процесів ефективного формування національного інтелектуального капіталу.

Вагомий внесок в дослідження розвитку інтелектуального капіталу зробили Т. Стюарт, В. Д. Базилевич, Г. М. Остапович, Й. Рехтман, Д. Даффі та інші, в роботах яких формуються та розробляються теоретичні платформи щодо застосування інтелектуального капіталу як стратегічного фактору розвитку національної економіки.

Впровадження поняття «інтелектуальний капітал» стало відображенням принципово нового підходу до аналізу ринкових відносин, конкурентних переваг та лідерства підприємств, заснованих на ефективному

використанні унікальних за своєї природою нематеріальних чинників [1, с. 56].

В сучасній економіці інтелектуальний капітал виходить на передній план, оскільки він один із основних факторів, що визначають конкурентоздатність економічних систем сьогодення, а в результаті багатство і економічну силу нації. Питання зміни співвідношення матеріального виробництва на користь інтелектуального, що виступає у формі наукових знань, інформаційного та технологічного продукту, недостатньо розкриті вченими-економістами. Використання інтелектуальних ресурсів в процесі виробництва, зростання їх частки в загальній вартості підприємства, принципи ціноутворення та методика оцінки є недостатньо дослідженими проблемами сучасної інтелектуальної економіки, що й обумовлює актуальність вищезазначеного дослідження.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є спроба наукової ідентифікації категорії «інтелектуальний капітал», а також способів його структуризації на сучасному підприємстві.

Аналіз досліджень вищезазначеної проблеми свідчить про наявність різних визначень інтелектуального капіталу, які по-різному подають його сутність і структуру. В контексті дослідження капіталу як сукупності засобів виробництва А. Сміт розглядав капітал як запас, що використовується для господарських потреб і приносить дохід [7, с. 25]; А. Маршалл – як сукупність речей, без яких виробництво не могло б здійснюватись з рівною ефективністю, але які не є безкоштовними дарами природи [7, с. 25].

Т. Стюарт більш точно дав визначення терміну «інтелектуальний капітал», визначаючи що це матеріал у вигляді інформації, інтелектуальної власності і досліджень, який може бути використаний для створення багатства.

Проте Й. Рехтман визначає інтелектуальний капітал як нематеріальний, нефінансовий чи фізичний актив, який здатний створювати високоліквідні активи.

На нашу думку, не досить доцільним є тлумачення поняття інтелектуального капіталу Д. Даффі, згідно з яким інтелектуальний капітал - це сукупні знання якими володіють співробітники певної організації [7, с. 25].

Натомість, погоджуємося з Г. Остаповичем в тому, що «для кращої оцінки інтелектуального капіталу необхідно чітко розрізняти його основні елементи, оскільки оцінювання вартості інтелектуального капіталу залежить насамперед від його складових. До основних елементів інтелектуального капіталу належать: людський, клієнтський та структурний, який, у свою чергу, складається з інтелектуальної власності та активів інфраструктури» [7, с. 25].

За Т. Стюартом, трактування інтелектуального капіталу полягає в невидимих активах, знаннях, компетенціях, стратегічних активах, базисних можливостях, організаційній пам'яті з метою задоволення потреб клієнтів» [8, с. 25].

З позицій філософської категорії інтелектуальний капітал розглядається як здатність до мислення, пізнання, особливо до його вищих теоретичних рівнів, що властиво інтелекту. Також можна розглядати дане поняття і як систему знань, яка базується на системному характері людського мислення з метою діалектичного оперування знаннями як такими, що є взаємопов'язаними, суперечливими або такими, що узагальнюються чи стверджуються тощо.

Інтелектуальний капітал як ключовий ресурс фірм та корпорацій почали досліджувати відносно нещодавно, після виходу в журналі «Форчун» статті Т. Стюарта «Інтелектуальний капітал – головне багатство вашої

компанії», яка відіграла ключову роль в популяризації цього терміна [7, с. 22].

Однак, новизна та складність цієї проблеми зумовили неоднозначність та суперечливість підходів до визначення сутності та структури інтелектуального капіталу.

Основний матеріал. На сьогоднішній день категорія поняття «інтелектуальний капітал» відіграє важливу роль у сучасному суспільстві й розвивається дуже потужно. Буквально за останнє століття цей ресурс досяг вражаючих успіхів. В основу інтелектуального капіталу входить інтелектуальна власність - це результат інтелектуальної, творчої діяльності, результат творчого пошуку, який має бути певним чином об'єктивованим (втілений у певну об'єктивну форму) та здатним до відтворення [2, с. 228], до якої входять об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, знаки товарів і послуг), об'єкти авторського та суміжного права (літературні та музичні твори, бази даних тощо), інші інтелектуальні активи (раціоналізаторські пропозиції, ноу-хау тощо). Розвиток інтелектуального капіталу підприємств і окремих його елементів, сповільнюється недостатньо розвинутою ринковою інфраструктурою, перш за все, в сфері дослідження ринку. Послуги існуючих на ринку елементів інфраструктури або не відповідають потребам підприємств, або коштують надто дорого.

Сьогодні, наприклад, світова промислова економіка надає належне місце інтелектуальній економіці. При цьому найбільш міцною рухомою силою стає сила ідей. Світовий досвід показує, що в економіці, яка більше спирається на ідеї та менше – на фізичний капітал, різко зростає ймовірність реалізації успішних проривів. Так, наприклад, частка капіталовкладень в інформаційні технології в США зросла у три рази порівняно з 1960 роком. Об'єм інвестованого капіталу постійно збільшується внаслідок

збільшення добробуту, а також нової культури інвестування [5, с. 7].

Проте лише наявності відповідних зовнішніх умов формування та розвитку інтелектуального капіталу недостатньо, щоб він став рушійною силою розвитку підприємств і забезпечував би їх конкурентоспроможність. Управлінський персонал самої фірми повинен, передусім, усвідомити роль інтелектуального капіталу і розробити ефективний комплекс заходів для його розвитку. Зокрема, на підприємстві мають стимулюватися процеси ефективного нагромадження, поширення та використання знань, підвищення кваліфікації, формування навиків саморозвитку, програмування кар'єри працівників, програми формування кадрового резерву, розвитку навиків праці в колективі [6].

Жодне підприємство не володіє інтелектуальним капіталом на 100%, що й визначає одну з його головних проблем. Тобто його можуть використовувати будь-які інші підприємства, а тому особливо необхідно звертати увагу на форму зберігання і нагромадження інтелектуального капіталу. Адже, з впровадженням інноваційних технологій, інші фірми можуть використовувати інтелектуальний капітал одного підприємства для покращення власного, що й визначає найважливішу конкурентну перевагу сучасного бізнесу.

Трансформація інтелектуального капіталу в інноваційний продукт, придатний для виробництва і ринку, є найважчим етапом ланцюга, що пов'язує науку і винахідника зі споживачем. При цьому, потрібно враховувати доміанти ринку, потреби споживача і мати досвід технологічного підприємництва [4, с. 35].

Інтелектуальному капіталу притаманні такі риси, що виділяються на тлі інших засобів, які принципово впливають на формування вартості і конкурентної

переваги підприємства. По-перше, вміле використання засобів інтелектуального капіталу дозволяє обмежити витрати використання матеріальних засобів або максимізувати прибутки від їх використання. Крім того, можливості розвитку інтелектуального капіталу є необмеженими, тоді як у випадку матеріальних засобів у певний момент підприємство нашоухується на бар'єр їх подальшого розвитку.

До основних проблем дослідження категорії поняття «інтелектуального капіталу» також можна віднести капітал фірми чи організації та наявність «спеціалістів-креативщиків», оскільки тим фірмам, які не можуть придумати щось нове, потрібно мати або великі кошти, або творчих людей. Інтелектуальна праця в сучасному суспільстві має великий попит, а проблема багатьох підприємств полягає в тому, що, залучаючи недостатню кількість коштів на покращення фінансового становища, підприємці самі нехтують своїми прибутками і репутацією на економічному ринку.

Прикладом розвитку інтелектуального капіталу є діяльність двох фірм «Лотос» та «ІВМ». Фірма «Лотос», яка є провідним постачальником комп'ютерних програм, з початком роботи швидко розбагатіла, однак постійно відчувала тиск конкурентів. Справи її йшли добре, але насправді гостра конкурентна боротьба виснажувала її. Представлена у балансі вартість компанії залишалась високою, але її справжня вартість, виміряна в категоріях інтелектуального капіталу, катастрофічно знижувалась [3, с. 441]. Коли в 1995 р. «ІВМ» поглинула «Лотос», ринкова ціна останньої перевищила її опубліковану балансову вартість завдяки тому, що вона залучила мільйони клієнтів, завоювала сильні позиції на ринку. «ІВМ» заплатила 3,5 млрд. дол. за компанію, яка за документами коштувала 230 млн. дол., тому що таким чином був оцінений її

інтелектуальний капітал – попит на постійних клієнтів, компетентність і професіоналізм персоналу, новітні програмні розробки тощо.

Висновки та пропозиції. Таким чином, підсумовуючи, можна зробити висновок, що інтелектуальний капітал відіграє важливу роль у сучасному суспільстві не тільки тому, що просто потрібний, але й для того, щоб власники підприємств могли отримувати прибуток (адже, саме на це, в першу чергу, спрямована підприємницька діяльність). Розвиток інтелектуального капіталу сприяє забезпеченню конкурентоспроможності, оскільки його використання суттєво впливає на здобуття конкурентних переваг та отримання економічного ефекту. Недооцінка людських можливостей є одним з найголовніших недоліків багатьох підприємств, тому залучення новітніх знань і вмінь людей є необхідним для фінансових, економічних результатів, технологічного оснащення та життя суспільства в цілому.

Список використаної літератури

1. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність [Текст] / В. Д. Базилевич. – 3-те вид., доп. і перероб. - К. : «Знання», 2014. – 671 с.
2. Гапоненко А. Л. Теория управления. Учебник [Текст] / Під ред. А. Л. Гапоненко, А. Л. Панкрухина. - М. : Изд-во РАГС, 2003. – 558 с.
3. Едвінсон Л. Інтелектуальний капітал: визначення істинної цінності компанії [Текст] / Л. Едвінсон, М. Мелоун; за ред. В. Л. Іноземцева. – М. : Academia, 1999. – 441 с.
4. Зінов В. Проблеми комерціалізації результатів досліджень і розробок / В. Зінов // Інтелектуальна власність. – 2000. - № 3 – С. 35-42.
5. Кокізьок С. Корпорації в ХХІ веке // Мировые дискуссии. – 2000. - № 29. - 11-17 сентября. - С. 7-9.

6. Оксанич О. Е. Напрямки розвитку інтелектуального капіталу підприємств України / О. Е. Оксанич, Р. Я. Старик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua / portal/Soc_Gum/Vviem/ 2011_1/ 18.pdf.
7. Остапович Г. М. Інтелектуальна власність: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів [Текст] / Г. М. Остапович, О. М. Стороженко, Г. В. Уманців, О. В. Фоміна; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К. : КНТЕУ, 2012. – 455 с.
8. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организации / Т. Стюарт / Пер. с англ. В. Ноздриной. – М. : Поколение, 2007. – 368 с.